

انتشارات دانشگاه تبریز

قواعد فقه مدنی

www.ketab.ir

دکتر حیدر باقری اصل

استاد گروه حقوق دانشگاه تبریز

تبریز ۱۴۰۰

سرشناسه	باقری اصل، حیدر، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدید آور	قواعد فقه مدنی/حیدر باقری اصل.
مشخصات نشر	تبریز: دانشگاه تبریز، انتشارات، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۳۸۸ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تبریز؛ ۷۸۹.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۸۶۴-۹۱-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیا:
یادداشت	کتابنامه: ص ۳۴۷.
موضوع	حقوق مدنی (فقه)
موضوع	Civil rules (Islamic law)
شناسه افزوده	دانشگاه تبریز. انتشارات
رده بندی کنگره	BP۱۸۹:
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷:
شماره کتابشناسی ملی	۷۵۵۸۷۶۷:

انتشارات دانشگاه تبریز

قواعد فقه مدنی

تألیف:

ویراستاری ادبی:

ناشر و فروست:

تاریخ و نوبت چاپ:

شمارگان:

شابک:

قیمت:

سایت:

لیتوگرافی، چاپ و

صحافی:

این اثر مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر منتشر، پخش، عرضه، تکثیر یا تجدید چاپ نماید مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

نشانی: تبریز - بلوار ۲۹ بهمن - دانشگاه تبریز - تلفن: ۰۴۱۳۳۳۹۵۰۰۱ و ۰۴۱۳۳۳۹۲۶۵۵
نمبر: ۰۴۱۳۳۲۹۴۱۱۹ آدرس پست الکترونیکی: publication@tabrizu.ac.ir

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
فهرست مطالب.....	الف.....
نشانه‌های اختصاری.....	ض.....
پیش‌گفتار.....	۱.....
مقدمه.....	۵.....
۱. تعریف قاعده فقهی.....	۶.....
۲. نهادهای مشابه قاعده فقهی.....	۶.....
۳. مقایسه قاعده فقهی با مسئله فقهی.....	۷.....
۴. مقایسه قاعده فقهی با ضابطه فقهی.....	۸.....
۵. مقایسه قاعده فقهی با نظریه فقهی.....	۸.....
۶. مقایسه قاعده فقهی با مسئله اصولی.....	۹.....
۷. مقایسه قاعده فقهی با قاعده اصولی.....	۱۰.....
۸. تعریف علم فقه.....	۱۳.....
۹. تعریف علم قواعد فقه.....	۱۳.....
۱۰. رابطه علم قواعد فقه و علم فقه.....	۱۴.....
۱۱. رابطه قواعد فقهی و قواعد حقوقی.....	۱۴.....
۱۲. رابطه علم قواعد فقه و علم حقوق.....	۱۵.....
۱۳. تبیین ضرورت آموزش قواعد فقهی.....	۱۶.....
۱۴. تعیین مرتبه علم قواعد فقه نسبت به علم فقه.....	۱۸.....
فصل نخست: قاعده نفی ضرر.....	۱۹.....
۱. مفاد اجمالی قاعده نفی ضرر.....	۲۰.....

۲. مفاد تفصیلی قاعده نفی ضرر..... ۲۰
- ۱,۲. معنای «لا»..... ۲۰
- ۲,۲. معنای ضرر..... ۲۴
- ۳,۲. معنای زیار..... ۲۵
- ۴,۲. تفاوت و تشابه معنای ضرر و زیار..... ۲۵
- ۵,۲. مفاد فقهی و حقوقی قاعده..... ۲۶
- ۱,۵,۲. نظریه شیخ انصاری در مفاد قاعده..... ۲۷
- ۲,۵,۲. نظریه آخوند خراسانی در مفاد قاعده..... ۲۸
- ۳,۵,۲. نظریه شریعت اصفهانی در مفاد قاعده..... ۲۹
- ۴,۵,۲. نظریه نراقی در مفاد قاعده..... ۳۰
- ۵,۵,۲. نظریه امام خمینی در مفاد قاعده..... ۳۰
- ۶,۵,۲. مفاد قاعده در نظریه مختار..... ۳۱
۳. مستندات قاعده نفی ضرر..... ۳۲
- ۱,۳. آیات..... ۳۲
- ۱,۱,۳. آیه نفی ضرر والدین از قرآن..... ۳۳
- ۲,۱,۳. آیه نفی ضرر از کاتب و شاهد..... ۳۳
- ۳,۱,۳. آیه نفی ضرر از مطلقه..... ۳۴
- ۴,۱,۳. آیه نفی ضرر وصیت مؤثر از وراثت..... ۳۵
- ۵,۱,۳. آیه نفی اضرار کفار و منافقین از مسلمین..... ۳۷
- ۲,۳. عرف و بنای عقلایی..... ۳۸
- ۳,۳. عقل..... ۳۸
- ۴,۳. اجماع..... ۳۸
۴. قلمرو قاعده نفی ضرر..... ۳۸
- ۱,۴. قلمرو قاعده در فاعل ضرر..... ۳۹
- ۲,۴. قلمرو قاعده در عبادات، معاملات و احکام..... ۴۰
- ۳,۴. قلمرو قاعده در عدمیات..... ۴۱
۵. ایرادهای مطروحه در قاعده نفی ضرر..... ۴۲
- ۱,۵. ایراد عدم شمولیت قاعده نفی ضرر بر خودش..... ۴۲
- ۲,۵. ایراد تخصیص اکثر در قاعده..... ۴۳

۴۳	۶. کاربرد قاعده نفی ضرر در اختيارات.....
۴۵	۷. کاربرد قاعده نفی ضرر در قانون مدنی.....
۴۵	۱.۷. ماده ۶۵ ق.م.....
۴۶	۲.۷. مواد ۳۹۶ تا ۴۴۴ ق.م.....
۴۷	۳.۷. مواد ۵۹۱ و ۵۹۲ ق.م.....
۴۸	۴.۷. ماده ۶۰۰ ق.م.....
۴۹	۸. شرايط تحقق و اجرای قاعده.....
۴۹	۱.۸. تحقق فعلی ضرر.....
۵۰	۲.۸. ورود ضرر به واسطه شخص غير.....
۵۰	۳.۸. جهل متضرر به ضرر ناشی از عملیات دو طرفی.....
۵۰	۴.۸. عدم ورود ضرر در اثر اجرای حق ضار.....
۵۱	۵.۸. عدم انتساب ورود ضرر به عامل خارجی.....
۵۱	۶.۸. تقدیم قاعده نفی ضرر بر ائله احکام اولیه.....
۵۲	۷.۸. تقدیم قاعده نفی ضرر بر قاعده تسلیط.....
۵۳	۸.۸. عدم تعارض دو ضرر.....
۵۴	۹.۸. شرطیت ضرر شخص در قاعده.....
۵۴	۹. نتایج فصل.....
۵۷	فصل دوم: قاعده صحت.....
۵۸	۱. مفاد اجمالی قاعده صحت.....
۵۸	۲. مفاد تفصیلی قاعده صحت.....
۵۸	۱.۲. معنای صحت در قاعده.....
۵۹	۲.۲. معنای صحت واقعی.....
۵۹	۳.۲. تشخیص دهنده صحت واقعی.....
۶۱	۴.۲. معنای صحت در اعمال وضعی و تکلیفی.....
۶۱	۵.۲. بیان مفاد تفصیلی قاعده صحت.....
۶۲	۳. اصل موضوعی یا حکمی بودن قاعده صحت.....
۶۲	۱.۳. تعریف اصل موضوعی و حکمی.....

- ۲,۳. تعریف شبهه موضوعی و حکمی ۶۲
- ۳,۳. تعریف شبهه مفهومی و مصداقی ۶۳
- ۴,۳. اثبات اصل موضوعی بودن قاعده صحت ۶۳
۴. اماره یا اصل عملی بودن قاعده صحت ۶۴
- ۱,۴. معنای دلیل ۶۴
- ۲,۴. نظریه‌های اماره یا اصل عملی بودن قاعده صحت ۶۵
- ۳,۴. آثار اماره یا اصل عملی بودن قاعده صحت ۶۷
۵. شرایط تحقق و اجرای قاعده صحت ۷۰
- ۱,۵. عدم علم حامل بر جهل فاعل در حکم و موضوع ۷۰
- ۲,۵. عدم اختلاف رأی بین حامل و فاعل ۷۰
- ۳,۵. کامل بودن ارکان اصلی و عرفی عقد ۷۱
- ۴,۵. احراز قصد عنوان عمل فاعل به وسیله حامل ۷۴
- ۵,۵. اِعمال قاعده در اِعمال اصل ۷۵
- ۶,۵. عدم وجود تعارض واقعی بین این قاعده با قواعد دیگر ۷۶
- ۷,۵. بنای عمل غالب مردم بر عمل صحیح ۷۸
- ۸,۵. فراغ فاعل از اشتغال به عمل ۷۸
۶. مستندات قاعده صحت ۷۸
- ۱,۶. عقل ۷۹
- ۲,۶. سیره مسلمین یا اجماع امت مسلمان ۸۰
- ۳,۶. بنای عقلا و عرف ثابت عموم مردم ۸۱
- ۴,۶. جمع‌بندی و نقد و ارزیابی ادله مثبتة قاعده صحت ۸۳
۷. اهداف اجرای مفاد قاعده صحت ۸۴
۸. قلمرو قاعده صحت ۸۵
۹. مصادیق اختلافی قاعده صحت ۸۵
- ۱,۹. جریان قاعده صحت در عقد شخص مبتلا به جنون ۸۵
- ۲,۹. جریان قاعده صحت در وقف مشکوک المَجُوز ۸۸
- ۳,۹. جریان قاعده صحت در ثمن مشکوک المملوک ۸۹
- ۴,۹. جریان قاعده صحت در بیع صرف مشکوک القبض ۸۹

فهرست مطالب ■ ج

۵,۹	جریان قاعده صحت در بیع مرهون مشکوک‌الاذن.....	۹۰
۶,۹	جریان قاعده صحت در عقد فضولی.....	۹۱
۱۰	مستثنیات قاعده صحت.....	۹۱
۱۱	نتایج فصل.....	۹۲
فصل سوم: قاعده اتلاف و تسبیب ۹۵		
۱	مُفاد اجمالی قاعده.....	۹۵
۲	مُفاد تفصیلی قاعده.....	۹۶
۱,۲	تلف به مباشرت و به تسبیب.....	۹۶
۱,۱,۲	فرق بین سبب و تسبیب.....	۹۷
۲,۱,۲	فرق بین سبب و تسبیب و علت.....	۹۸
۲,۲	معنای تلف و متعلق آن.....	۱۰۰
۳,۲	معنای مال در قاعده.....	۱۰۲
۴,۲	مال غیر.....	۱۰۴
۵,۲	معنای ضمان.....	۱۰۵
۶,۲	معنای بدل.....	۱۰۶
۱,۶,۲	معنای بدل مثلی.....	۱۰۷
۲,۶,۲	معنای بدل قیمی.....	۱۰۷
۳,۶,۲	معنای بدل اعواز مثل.....	۱۰۸
۳	مستندات قاعده.....	۱۰۹
۱,۳	وسعت دلالت آیات قرآن بر قاعده.....	۱۰۹
۲,۳	وسعت دلالت روایات احترام بر قاعده.....	۱۱۱
۳,۳	وسعت دلالت «مَنْ أَتْلَفَ مَالَ الْغَيْرِ فَهُوَ لَهُ ضَامِنٌ» بر قاعده.....	۱۱۲
۴,۳	وسعت دلالت اجماع بر قاعده.....	۱۱۴
۵,۳	وسعت دلالت بنای عقلایی بر قاعده.....	۱۱۵
۶,۳	وسعت دلیل عقلی بر قاعده.....	۱۱۶
۴	شرایط تحقق و اجرای قاعده.....	۱۱۶
۱,۴	وقوع تلف مال غیر به واسطه تالف.....	۱۱۷
۲,۴	انتساب تلف مال غیر به تالف.....	۱۱۷

- ۱۱۷..... ۳،۴. وقوع تقصیر تالف در تلف مال غیر
- ۱۱۸..... ۴،۴. وقوع واسطه در اتلاف به تسبیب
- ۱۱۹..... ۵،۴. عدم انتساب ورود زیان در اثر اجرای حق تالف
- ۱۱۹..... ۶،۴. عدم انتساب ورود زیان به عامل خارجی
- ۱۱۹..... ۷،۴. عدم انتساب ورود زیان به فعل زیان دیده
- ۱۲۰..... ۵. تشابه و تفاوت اتلاف مباشر و به تسبیب
- ۱۲۰..... ۱،۵. تشابه اتلاف به مباشر و اتلاف به تسبیب
- ۱۲۲..... ۲،۵. تفاوت اتلاف به مباشر و اتلاف به تسبیب
- ۱۲۳..... ۶. قلمرو قاعده
- ۱۲۳..... ۱،۶. حکم اجتماع مباشر و سبب ذی شعور
- ۱۲۴..... ۲،۶. حکم اجتماع مباشر و سبب بی شعور
- ۱۲۵..... ۳،۶. حکم اجتماع چند مباشر
- ۱۲۵..... ۴،۶. حکم اجتماع چند سبب
- ۱۲۷..... ۷. تفاوت و تشابه این قاعده با نهادهای مشابه
- ۱۲۷..... ۱،۷. تفاوت اتلاف با ضمان ید
- ۱۲۷..... ۲،۷. تفاوت اتلاف و ضمان ید با غضب
- ۱۲۹..... ۳،۷. تفاوت قاعده اتلاف و اکراه در اتلاف
- ۱۲۹..... ۸. نتایج فصل
- ۱۳۳..... **فصل چهارم: قاعده ضمان ید**
- ۱۳۳..... ۱. مفاد اجمالی قاعده ضمان ید
- ۱۳۴..... ۲. مفاد تفصیلی قاعده ضمان ید
- ۱۳۴..... ۱،۲. اصطلاحات مربوط به ید در قاعده
- ۱۳۴..... ۱،۱،۲. مقصود از ید در قاعده
- ۱۳۵..... ۲،۱،۲. مقصود از أخذ به ید در قاعده
- ۱۳۶..... ۳،۱،۲. مقصود از ایادی متعاقب در قاعده
- ۱۳۷..... ۴،۱،۲. مقصود از ید مستقل در قاعده
- ۱۳۷..... ۵،۱،۲. مقصود از ید اشاعه در قاعده
- ۱۳۷..... ۶،۱،۲. مقصود از ید مرکب در قاعده

فهرست مطالب □ خ

۱۳۸.....	۷،۱،۲. مقصود از ید مُنْضَم در قاعده.....
۱۳۹.....	۸،۱،۲. مقصود از ید تابع در قاعده.....
۱۳۹.....	۲،۲. مقصود از ضمان در قاعده.....
۱۳۹.....	۱،۲،۲. معنای ضمان در این قاعده.....
۱۴۰.....	۲،۲،۲. مقایسه رابطه قاعده ضمان با نهادهای مشابه.....
۱۴۱.....	۳. مستندات قاعده ضمان ید.....
۱۴۱.....	۱،۳. سیره مستمر مسلمین.....
۱۴۱.....	۲،۳. بنای عقلایی.....
۱۴۱.....	۳،۳. روایت علی‌الید.....
۱۴۳.....	۱،۳،۳. معنای عَلَی‌الْیَدِ در حدیث.....
۱۴۳.....	۲،۳،۳. معنای مَا أَخَذْتُ در حدیث.....
۱۴۴.....	۳،۳،۳. قلمرو مَا أَخَذْتُ در حدیث.....
۱۴۵.....	۴،۳،۳. معنای تَوَدَّیْهِ در حدیث.....
۱۴۷.....	۵،۳،۳. قلمرو تَأْدِیَةِ مَالٍ غَیْرِ در حدیث.....
۱۴۸.....	۴. شرایط تحقق و اجرای قاعده ضمان ید.....
۱۴۸.....	۱،۴. تحقق شرایط عمومی تکلیف ضمان مستولی.....
۱۴۹.....	۲،۴. تحقق شرایط اختصاصی ضمان مستولی.....
۱۴۹.....	۳،۴. امکان انتساب استیلا به مستولی.....
۱۴۹.....	۴،۴. عدم انتساب استیلای غیر بر مال به مستولی.....
۱۴۹.....	۵. قلمرو قاعده ضمان ید.....
۱۵۰.....	۱،۵. جریان قاعده در استیلای اشتباه.....
۱۵۰.....	۲،۵. جریان قاعده در استیلای مُضْطَرَّر.....
۱۵۰.....	۳،۵. جریان قاعده در استیلای ناشی از علم و جهل.....
۱۵۰.....	۴،۵. جریان قاعده در استمرار استیلای مقبوض به عقد مفسوخ.....
۱۵۳.....	۵،۵. جریان قاعده در قصد عدوان و غیرعدوان.....
۱۵۵.....	۶. نتایج فصل.....
۱۵۹.....	فصل پنجم: قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد.....
۱۵۹.....	۱. مفاد قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد.....

۲. مستندات قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد..... ۱۶۰
- ۱.۲. ما یُضْمَنُ بِصَحِيحِهِ يَضْمَنُ بِفَاسِدِهِ وَ الْخ..... ۱۶۰
- ۲.۲. اجماع..... ۱۶۱
- ۳.۲. روایت یا قاعده ید..... ۱۶۲
- ۴.۲. روایات احترام مال مسلمین..... ۱۶۳
- ۵.۲. حدیث یا مفاد قاعده نفی ضرر..... ۱۶۳
- ۶.۲. قاعده اقدام..... ۱۶۴
۳. قلمرو قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد..... ۱۶۵
۴. شرایط قاعده..... ۱۶۹
- ۱.۴. تشکیل عقد..... ۱۶۹
- ۲.۴. قبض مورد عقد..... ۱۷۰
- ۳.۴. فساد عقد..... ۱۷۰
- ۴.۴. نقش علم و جهل دافع و قبض به مسئله..... ۱۷۱
- ۵.۴. عدم اسقاط ضمان..... ۱۷۲
- ۶.۴. اثبات دعوی اسقاط ضمان..... ۱۷۲
۵. موارد نقض از قاعده..... ۱۷۲
- ۱.۵. منافع غیرمستوفات مبیع در بیع فاسد..... ۱۷۲
- ۲.۵. حمل مبیع در بیع فاسد..... ۱۷۳
- ۳.۵. مال در عقد شرکت فاسد..... ۱۷۴
- ۴.۵. عاریه صید به واسطه مُحَرَّم از مُحِل..... ۱۷۴
۶. نتایج فصل..... ۱۷۴
- فصل ششم: قاعده غرور..... ۱۷۷
۱. مفاد اجمالی قاعده..... ۱۷۷
۲. مفاد تفصیلی قاعده..... ۱۷۷
- ۱.۲. معنای لغوی و اصطلاحی غرور..... ۱۷۸
- ۲.۲. معنای ضمان غرور..... ۱۷۹
۳. مستندات قاعده غرور..... ۱۸۱

۱،۳	نقش اجماع در اثبات قاعده	۱۸۱
۲،۳	بنای عقلایی	۱۸۲
۳،۳	عقل	۱۸۲
۴،۳	روایت نبوی «الْمَغْرُورُ يَرْجِعُ إِلَى مَنْ غَرَّهُ»	۱۸۳
۵،۳	روایات خاص باب تدلیس	۱۸۴
۶،۳	روایات خاص باب شاهد زور	۱۸۶
۷،۳	شمولیت روابط حقوقی باب فضولی و اصیل	۱۸۷
۱،۷،۳	رابطه حقوقی اصیل با فضولی در غرامت مقابل کالا	۱۸۹
۲،۷،۳	رابطه حقوقی اصیل با فضولی در غرامت منافع مستوفات	۱۹۷
۳،۷،۳	رابطه حقوقی اصیل با فضولی در غرامت سود حاصل نشده	۲۰۳
۴،۷،۳	رابطه حقوقی اصیل با فضولی در غرامت منافع غیرمستوفات	۲۰۴
۴	شرایط تحقق و اجرای قاعده غرور	۲۰۵
۱،۴	صدور فعلی از کمی	۲۰۵
۲،۴	ورود زیان به دیگری از فعل غیر	۲۰۵
۳،۴	غفلت و جهل زیان دیده به حقیقت امر	۲۰۵
۴،۴	عدم انتساب فعل به خود مغرور	۲۰۶
۵	قلمرو قاعده غرور	۲۰۶
۱،۵	عدم دخالت علم غار در ضمان مغرور	۲۰۶
۲،۵	عدم دخالت قصد غار در ضمان مغرور	۲۰۸
۶	مصادیق قاعده غرور	۲۰۹
۱،۶	مصادیق قاعده غرور در باب فضولی	۲۰۹
۲،۶	مصادیق قاعده غرور در باب تدلیس	۲۱۳
۳،۶	مصادیق قاعده غرور در باب شاهد زور	۲۱۸
۷	نتایج فصل	۲۱۸
فصل هفتم: قاعده اقدام		
۱	مُفاد اجمالی قاعده اقدام	۲۱۹
۲	مُفاد تفصیلی قاعده اقدام	۲۲۰
۱،۲	معنای اصطلاحی اقدام	۲۲۰

۲۲۱	۲،۲. اختلاف فقیهان در قاعده اقدام.....
۲۲۵	۳،۲. قاعده بودن اقدام.....
۲۲۷	۴،۲. اسباب سقوط ضمان.....
۲۲۸	۵،۲. ماهیت حقوقی اقدام در قاعده اقدام.....
۲۳۱	۳. مستندات قاعده اقدام.....
۲۳۱	۱،۳. عقل.....
۲۳۱	۲،۳. اجماع.....
۲۳۲	۳،۳. حدیث و مفاد قاعده نفی ضرر.....
۲۳۳	۴،۳. روایات احترام مال مسلمین.....
۲۳۴	۵،۳. فتوای فقیهان در موارد مختلف.....
۲۳۴	۶،۳. روایت تسلط شخص بر اموال خویش.....
۲۳۵	۷،۳. مستندات قاعده تسلیط.....
۲۳۵	۸،۳. بنای عقلایی.....
۲۳۵	۹،۳. روایات دیگر دلالت کننده بر مفاد این قاعده.....
۲۳۶	۱۰،۳. آیات و زر.....
۲۳۷	۱۱،۳. مستند قرار گرفتن قاعده اقدام.....
۲۴۰	۴. شرایط تحقق و اجرای قاعده اقدام.....
۲۴۱	۱،۴. وجود علم اقدام کننده بر اسقاط ضمان.....
۲۴۲	۲،۴. وجود قصد و رضایت در اقدام به اسقاط ضمان.....
۲۴۳	۳،۴. احراز علم، قصد و رضایت اقدام کننده.....
۲۴۴	۴،۴. اثبات دعوای اقدام به اسقاط ضمان.....
۲۴۴	۵. مقایسه رابطه قاعده اقدام با قواعد دیگر.....
۲۴۸	۶. مصادیق فقهی قاعده اقدام.....
۲۵۰	۷. مصادیق قاعده اقدام در قانون مدنی.....
۲۵۲	۸. قلمرو قاعده اقدام.....
۲۵۴	۹. نتایج فصل.....
۲۵۷	فصل هشتم: قاعده اعراض.....

پیش‌گفتار

هر قاعده فقهی، یک حکم کلی است که بر مصداق‌های متعددی تطبیق می‌یابد و حکم یکسان این مصداق‌های مختلف را بیان می‌دارد.

هر چند حکم کلی - به شرح یادشده - در کلیه قواعد فقهی وجود دارد ولی گستره کلیت حکم، قواعد فقهی را به عمومی و اختصاصی طبقه‌بندی می‌کند. قواعد قسم نخست، در کلیه ابواب فقه (عبادات، معاملات و احکام) و حقوق (مانند حقوق مدنی، کیفری، عمومی و بین‌المللی) جریان می‌یابد و مثال آن، قاعده صحت و نفی ضرر است؛

قواعد قسم دوم، در بخشی از ابواب فقه (عبادات، معاملات و احکام) و حقوق (مانند حقوق مدنی، کیفری، عمومی و بین‌المللی) جریان می‌یابد؛ برای مثال:

تنها در بخش عبادات جاری است؛ مانند قاعده‌های لاتعداد، تجاوز و فراغ؛ یا تنها در حقوق مدنی جاری است؛ مانند قاعده‌های لزوم قراردادها، تسلیط، تبعیت عقد از قصد و ضمان تلف مبیع در زمان خيار بر عهده فروشنده آن؛

یا تنها در بخش حقوق کیفری جاری است؛ مانند قاعده‌های دفاع مشروع، سلب مسئولیت کیفری در اکراه به ارتکاب جرم، احترام جان و عرض مسلمان، اسقاط حدود با حصول شبهه و استقرار دیه در قتل خطایی بر ذمه عاقله؛

یا تنها در بخش حقوق عمومی جاری است؛ مانند قاعده‌های شرط عدالت در تصدی ولایات، اولویت حقوق عمومی بر حقوق خصوصی، آزادی در حقوق طبیعی و اساسی، امر به معروف و نهی از منکر متقابل دولت و مردم؛

یا تنها در بخش حقوق بین‌الملل جاری است؛ مانند قاعده‌های نفی سبیل، مقابله به مثل و دفاع مشروع.

نوشتار حاضر در تقسیمات حقوق، تنها مربوط به قواعد اختصاصی حقوق مدنی است، ولی از آن جایی که خود حقوق مدنی نیز کلیه روابط مدنی اشخاص و از جمله: ۱. اموال و مالکیت، ۲. ضمانات و مسئولیت مدنی، ۳. عقود و ایقاعات،

۴. نکاح و طلاق، ۵. وصیت و ارث را دربرمی‌گیرد، لذا این نوشتار تنها به قواعد فقه حقوق مدنی مطابق سرفصل‌های جدید درس قواعد فقه مدنی مصوب «شورای عالی برنامه‌ریزی و گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» - به شرح ذیل - پرداخته است:

(الف) فهرست سرفصل‌های کتاب؛

(ب) پیش‌گفتار در تبیین مباحث کتاب؛

(ج) مقدمه در کلیات کتاب؛

(د) ۱۰ فصل در قاعده‌های: ۱. صحت؛ ۲. نفی ضرر؛ ۳. اتلاف و تسبیب؛ ۴. ضمان ید؛

۵. ضمان مقبوض به عقد فاسد؛ ۶. غرور؛ ۷. اقدام؛ ۸. اعراض؛ ۹. لزوم عقود؛ ۱۰. انحلال یک عقد به چند عقد؛

(ه) فهرست منابع.

تقسیم ۱۰ فصل مزبور به این شرح است که دو فصل نخست (۱ و ۲) در قواعد فقه کلیه ابواب فقه مدنی و چهار فصل ۳، ۴، ۵ و ۶ در قواعد فقه ضمانات یا مسئولیت مدنی و دو فصل ۷ و ۸ در قواعد فقه ایقاعات و دو فصل اخیر (۹ و ۱۰) در قواعد فقه عقود، بحث می‌نمایند.

این اثر علمی، علاوه بر منبع درسی برای درس قواعد فقه مدنی رشته‌های حقوق، منبع درسی برای درس قواعد فقه رشته‌های فقه و حقوق اسلامی و حوزه‌های علمیه تهیه و تألیف شده است.

در ضرورت تدوین این اثر باید گفت: علی‌رغم آثار مختلفی که تاکنون در زمینه قواعد فقه نگارش یافته است، باز در این خصوص، خلأ علمی وجود دارد. این حقیقت، استادان فن را در استمرار بخشیدن به تلاش علمی برای نگارش کتب قواعد فقه جدید برمی‌انگیزد تا خلأ مذکور مرتفع گردد.

مؤلف اذعان می‌دارد که این متن نیز مانند هر امر بشری خالی از اشکال نیست و نیاز به راهنمایی‌های مفید همکاران محترم دارد و دریافت ارشادات آن‌ها را برای پربار شدن متن از طریق ایمیل: Bagheriasl@tabrizu.ac.ir ارج می‌نهد و یقین دارد که پیشنهادات و راهنمایی‌های سودمند استادان گرانقدر، مسیر اصلاحات بعدی متن حاضر را برای تحقق اهداف خود هموارتر خواهد کرد.

از باب وظیفه، لازم می‌دانم که ابتدا حمد و سپاس خود را خاضعانه به درگاه خدای متعال عرضه بدارم و از اعطای توفیق ایزد متان در پدید آوردن این اثر علمی نیز شاکر باشم سپس از صبر و حوصله و حمایت‌های همسر مهربان و فرزندان عزیزتر از جان، سرکار خانم

پیش‌گفتار □ ۳

دکتر سعیده باقری اصل و آقای دکتر محمدمهدی باقری اصل - تشکر کنم آن‌گاه از معاون محترم پژوهش و فناوری، رئیس محترم کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد و رئیس محترم اداره چاپ و انتشارات دانشگاه تبریز و همکاران خدوم ایشان، اعضای محترم شورای تألیف و انتشارات، داوران محترم و ویراستار ادبی کتاب آقای دکتر محمدعلی موسی‌زاده تشکر وافر کنم و آرزوی توفیق و سعادت همگی آنان را از درگاه خدای متعال درخواست نمایم.

بهمن ۱۴۰۰ - حیدر باقری اصل

استاد گروه حقوق دانشگاه تبریز

www.ketab.ir